

JAPÁN TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK ÉS KÖRNYEZETÜK

RÓZSA György

A magyar könyvtáros szakma mindezig nem sokat tudhatott „egyenes adásból” Japán könyvtáiról és információügyéről. Most gyors egymásutánban két híradás is szól Japánról: Papp István: *Messze van-e a messze? Benyomások a japán könyvtárakról* (Könyvtáros. 78. 7. szám 409–417.p.) és jelen cikk, melynek szerzője a Kulturális Kapcsolatok Intézete és a Japan Cultural Association egyezménye keretében 1978 tavaszán mintegy három hetet töltött Japánban.

Ki fér át az oszlop részén?

Utam célja általános tájékozódás volt Japán kulturális életéről, az automatizált szakirodalmi információról, valamint a magyar keletkutatás japanisztikai szakirodalommal történő kibővítésének lehetőségéről.

Mivel egy egészen más világról van szó – egy olyan világról, amelyben lépten-nyomon lehet tapasztalni a hagyománytisztelet és a korszerűség, az ősi buddhista és sintoista filozófia és magatartás egybekapcsolódását a legfejlettebb technikával és szervezéssel –, szükségesnek tartok bevezetőként – ha még oly impresszionisztikus is – valamit erről az egybekapcsolódásról szólni.

A világ leggyorsabb vonatának, a New Tokkaido Line-nak (óránként 200–220 km sebességgel közlekedik, de 250 km-re is képes) az étkezőkocsijában ugyanúgy két étkezőpálcikával szolgálják fel az ételt, mint a leghagyományosabb, padlón ültetve étkeztető kiskocsmában. A választék is hasonló: göngyölt nyershal, rizsben rákféselés rántva stb. A villámgyorsan száguldó vonat mosdója kétféle, az egyik „Japanese style”, – hagyományos.

A legmodernebb filmfelvevők és fényképezőgépek örökítik meg a sűrűn (legalábbis Kyotóban) előforduló szentélyeket, de áhítatos csoportosulás vesz körül egy oszlopot az egyik templomban. Az oszlopon egy akkora rés van, hogy egy felnőtt éppen a karját

tudja átdugni. A hagyomány szerint az igaz emberek átférnek a résen. De a résen legfeljebb aprócska gyerek fér át. Kimenő kimonóban tipegő nők keverednek farmernadrágba öltözöttekkel. Hajlongásos üdvözlés után légkondicionált taxiba tesséklik be a látogatót. Csak a legszebb modern magasépületekhez (a párizsi D fense, a new yorki Park Avenue) hasonló üveg-vasbeton piramisok t v ben földszintes, legfeljebb egyemeletes pagodaszer 

tetej  házak, amelyekbe csak cip  nélkül szabad belépni. A Broadwayt lepip l  f nyrekl mzuhatag, porno minden mennyiségben –  s öt-hat  r n keresztül ájtatosan követett Noh, vagy Kabuki színielőadások.

 s hosszan lehetne folytatni a mindennapok végletekben mozgó jelenségeit.

A japán inform ci tudom nyos-kulturális háttere

A japán tudományos-kulturális életet az erős **d e c e n t r a l i z   l t s   g** jellemzi. Erős a területi hatóságok (prefektúrák) befolyása. Az  llam mellett rendkívül jelent s a magánszektor szerepe, mind a tudományos kutatásban, mind pedig a felsőoktatásban. Az egyetemek, főiskolák nagyrésze magánjellegű, állami támogatással, vagy anélkül működnek. Alapítványok, egyházak stb. egyaránt fenntartanak egyetemeket. A magán-egyetemen a tandíjak általában jelentősebbek, mint az  llamiakon. Egyes magán-egyetemek a legjelentősebb és legnagyobb felsőoktatási intézmények sorába tartoznak,  gy például a Waseda Egyetem (Tokio) a maga mintegy 30 ezres di kl tsz m val. Kiemelkedő szerepe van két állami egyetemnek, a Tokyo Universitynek, amely a japán államigazgatási elit képzésének hagyományos helye és a Kyoto Universitynek, ahonnan a legtöbb japán Nobel-díjas kikerült.

A legtekintélyesebb egyetemeknek számítanak az „imperial university”-k, vagyis: Tokio, Kyoto, Kushyu, Nagoya, Osaka, Hokkaido, Tonuku. Négy típusú egyetem különböztethető meg: általános (valamennyi diszciplínára kiterjedő), szakegyetem (pl. Hototsubashi University: társadalomtudományok), új típusú szervezetek nem fakultásokra, hanem kutatási programokra alapozva (Tsukuba, Hiroshima), helyi egyetemek és főiskolák. Az egyetemek egy részét a tartományi kormányzat, vagy a városok (önkormányzatok) finanszírozzák. Az egyetemek között, ha lazán is, van bizonyos munkamegosztás. Így a Hosei University a munkaügyi programokra, a Sensyu a francia forradalomra, a Hokkaido University Slavic Institute a szláv kutatásokra specializálta magát. Az egyetemek között a jelentős számítógépes rendszerek összekapcsolásával kívánják megvalósítani az információcserét: MEDLINE, ERIC, CAC, SCI, SSCI.*

A nagyobb, jelentősebb egyetemek egyben kutatási központok is. Az egyetemek mellett a japán kutatás másik szervezeti bázisa az ipar. A főhivatású kutatóintézetek száma csekély, de ilyenek is vannak, méghozzá jelentősek, pl. az Institute of Developing Economies (a fejlődő országokkal foglalkozik).

Az irányítás szempontjából a tudományos kutatás meglehetősen tarka képet mutat. A Japan Academy of Sciences (tudományos akadémia) tekintélyes gyülekezet, de nem rendelkezik sem anyagiakkal, sem jogkörrel. A Japan Science Council (tudományos tanács) a kormány tanácsadó szerve és ily módon közvetve befolyásos. A Japan Science Council javaslatára hozták létre a National Diet Libraryt (nemzeti parlamenti könyvtár), egy évtizede az országos levéltárt, jelenleg pedig egy országos műszaki információs rendszer létrehozását tervezik (NIST, National Information System for Technology). Javasolják egy, az európai társadalomtudományokról tájékoztató intézet létrehozását, továbbá egy Data Referral Center-t. Egyes kiemelt programokat a kormány, vagy kormány-szervek külön is finanszíroznak, ily módon a kutatásfinanszírozás többszörös.

Elvileg az oktatási minisztérium tudományos könyvtári osztálya irányítja az ország könyvtár- és információügyét, valójában az irányítás – akár a kutatásban – ennél jóval összetettebb. A könyvtári osztály 1978 márciusában elkészítette a japán könyvtári-információs rendszer programját. Ez olyan átfogó dokumentum, amely egyaránt tartalmazza az állami, félállami és a magánszektor keretben működő intézmények információs programját országos munkamegosztás keretében.**

A könyvtári osztály mellett központi szerepet tölt be a National Diet Library. Költségvetését a parlament biztosítja. Funkciója, szervezete a Library of Congress mintájára alakult ki, csak még kiterjedtebb hatáskörrel.

A harmadik központi információs szerv, intézmény a JICST (Japan Information Center for Science and Technology, tudományos-műszaki információs központ). Számítógépes információs szolgálatába be van kapcsolva a japán ipari dokumentáció jelentős része.

* Orvosi, pedagógiai, kémiai információs rendszerek, hivatkozási indexek (term. tud. és társ. tud.).

** Két alapfontosságú tájékoztató kiadvány: Science information system for university researchers in Japan. Tokyo, 1978. Min. of Education. 28 p. és University libraries in Japan. Tokyo, 1978. Min. of Education. 22 p.

Érdemes megemlíteni a japán tudományos-kulturális élet néhány elemét összefüggésben a műszaki-gazdasági fejlődéssel. Ez azért szükséges, mivel igazolni látszik azt a feltételezést (Jánosi Ferenc elmélete), hogy a gazdasági növekedést nem annyira a beruházások volumene, mint inkább a munkaerő képzettsége, az általános kulturális színvonal szabja meg. Mintegy évszázada nincs analfabétizmus (a „Meiji-forradalom” utáni korszak), – homogén nemzeti kultúra, egységes nyelv, azonos írott és beszélt nyelv a társadalom valamennyi osztályában és rétegében, fejlett közoktatás – mindez lényeges előmozdítója volt a társadalmi mobilitásnak, ez pedig a gazdasági-műszaki fejlődésnek.

Nem érdektelen talán megjegyezni az információügy tudományos-kulturális háttérével kapcsolatban a gazdasági-műszaki sajátos japán vonásokat sem. Egyfelől a II. világháborúban elpusztult a termelő berendezések java, így a legújabb, a legkorszerűbb felszerelések kerülhettek az újjáépített iparba. Másfelől Japánban a II. világháború befejezése óta nincs kötelező katonai szolgálat. Ez sem kevés tehertől mentesíti az országot. Továbbá a táplálkozási kultúra is kedvező az ország gazdaságának. Az alap-élelemcikk a rizs és a hal, mindkettőt rendkívül egyszerű formában is képesek fogyasztani. A nagy területet igénylő gabonafélék és takarmányok termesztése és a nagy legelőigényű állattartás sem terheli a rendkívül kedvezőtlen földrajzi és gazdasági adottságú országot (roppant szűk terület nagy népességhez képest, úgyszólván semmi nyersanyag). Minden bizonnyal a hagyományos japán fegyelmettségnek és szervezettségnek is megvolt a szerepe a dinamikus fejlődésben. Így az előbbieken említett magasan kvalifikált munkaerő és a II. világháború utáni szelektív iparpolitika (lecsökkent pl. a textilipar, ezzel szemben kifejlődött a magasan munkaigényes és exportképes elektronikus ipar) nagymértékben hozzájárult az igen magas, tartós gazdasági növekedési rátához. Hadd említsem meg végül azt a feltételezésemet, hogy a bonyolult japán írásjelek elsajátítása, memorizálása, a vizuális memória fejlettsége is hozzájárulhat valamilyen formában az ipari alkalmazkodóképességhez és fogékonysághoz.

Az információ automatizálása Japánban

Az automatizálás ezidő szerint nem annyira a szakirodalmi tájékoztatásban, mint inkább a vezetési-szervezési információba tört be, Management Information System (MIS).

Ami a szakirodalmi információ automatizálását és a könyvtári munka gépesítését illeti, Japán nem áll tulságosan elől, annak ellenére, hogy az elektronikus számítógépek használata tömeges és az adatfeldolgozásban rendkívül elterjedt. A hazai számítógépgyártás is magas színvonalúnak tűnik.

A fejlett elektronikaipar és alkalmazási lehetőségei még nem találkoztak össze a japán könyvtárakkal. A reprográfiai felszerelések (gyorsmásolók, mikrolapkészítés és olvasók, stb.) elterjedtek, de egyéb korszerű technikának nem igen látni nyomát. Minden valószínűség szerint az ipari dokumentációban fejlődött ki a számítógépes technika, ennek nyomaival találkozni (pl. a Nissan-autógyár információs irodája össze van kapcsolva a már említett JICST adatbázisával). A JICST több külföldi adatbázist is működtet és on-line kapcsolatban áll számos japán tudományos és ipari intézménnyel.

A Japan Science Council, az oktatási minisztérium és a magánipar szubvencionálja, de önállóan dolgozza ki információ- és üzletpolitikáját. Jelentős ipari információ-szolgáltató intézmény a Mitsubishi Research Center és a Nomura Research Center. A nagykönyvtárak közül a National Diet Library dolgozott ki automatizálási programot, ami részben már működik. Az Institute of Developing Economies előfizet a Library of Congress mágnes-szalagos katalógusára (MARC II) és ehhez hasonló akciók és programok más intézetekben is megtalálhatók.

A számítógépes szakirodalmi információ-nak Japánban még külön meg kell küzdenie a nyelvi nehézségekkel (latin írásjelű adatok konvertálása japánra, különleges eljárás és klaviatúra magukhoz a japán adatok feldolgozásához). Megemlíthető, hogy a legjelentősebb japán egyetemi számítóközpont, a Tokyo University Computer Center milyen adatbázisokkal dolgozik és tevékenysége mire terjed ki:

- CAC (Chemical Abstracts Condensates),
- XPS Crystallography Data Base, Cambridge.
- INSPEC 1C
- COMPENDEX
- CA Ecology and Environment
- CASIA (CA Subject Index Alert),
- Reference File (General Library, Tokyo University) kísérleti stádiumban
- PDB (Personal Data Base System), önkiszolgáló inputtal.

Ez utóbbi szolgáltatás rendkívül figyelemreméltó (PDB), mivel egyidejűleg gazdasági (munkaerőgazdálkodás) és oktatási jellegű, továbbá a tudományos szemléletalakításban is szerepet játszik. Gazdasági jellegű, amennyiben munkaerő megtakarítást szolgál. Oktatási és tudományos szemléletalakító, amennyiben az önkiszolgálás révén rávezeti, ha úgy tetszik rászorítja a diákokat, a jövő managereit, kutatóit és fejlesztőit; hogy már egyetemista korukban megismerkedjenek a legkorszerűbb módszerekkel és technikával. A kártyalyukasztástól a programig mindent maguknak kell csinálniuk. A számítóközpontnak 4000 használója van, ebből 60 % a Tokyo University-ből, 40 % a Tokio-területi egyetemekből. A számítógépeket kutatási célokra az oktatók-kutatók vehetik igénybe, nekik a központ munkatársai (programozók stb.) rendelkezésükre állnak, míg az egyetemisták önkiszolgáló alapon. A központ kormánytámogatást kap, hogy minél szélesebb körben elterjedjen és meghonosodjék a komputer-technika. A központ keretében létrehoztak egy szakirodalmi információs fejlesztési részleget.

A Tsukuba Egyetem kormánytámogatással most kísérletezik a Science Citation Index-szel.

Nem szakirodalmi, hanem tervezési és gazdasági adatok számítógépes feldolgozását két jelentős számítóközpont látja el, az EPA (Economic Planning Agency – Tervhivatal) és a MITI (Ministry of International Trade and Industry – Ipari és Külkereskedelmi Minisztérium). Az EPA 15 000 statisztikai sorozatban dolgozza fel adatbázisát és feldolgozásait kicseréli más hatóságok készíttette feldolgozásokkal. Az IRENE-rendszerrel működik. Valamennyi osztálya maga dolgozza ki programját. A MITI hétféle „computer facility”-t (használati lehetőséget) biztosít használóinak, 2 rendszert működtet a szabadalmi dokumentáció részére, hármat a kereskedelmére, 50 terminál kapcsolja a regionális központokhoz.

Az információs szervezet három fő kategória szerint tagolódik: kormány, egyetemi, és magánsektor (ipar) információs szervezetekre. Az összekapcsolást, a koordinálást főleg a finanszírozás, a szubvencionálás biztosítja. Egyébként például az egyetemeken belül is nehézkes az együttműködés (központi könyvtár és fakultás, intézeti könyvtárak), és ez még fokozottabban jelentkezik az egyetemek között. Mindez rányomja bélyegét az információra is. Van olyan vélemény is, hogy a könyvtárosok konzervatívak, nehezen állnak rá az új technikára (nem ismeretlen szöveg...). Mindenesetre az, hogy hiányoznak bizonyos központi szolgáltatások – mint például a központi katalógusok –, nem szolgálja a koordinációt, a hatékonyságot. Az automatizált dokumentációt az egyetemek közötti kooperáció megjavítása egyik eszközének is tekintik.

A hazai japanisztikai szakirodalom

A magyar keletkutatókat a szakemberek körében ismerik Japánban. E kutatások eredményeinek javarésze a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közvetítésével (MTAK) jut el Japánba a kiadványcsere útján. Az MTAK Keleti Gyűjteményének japanisztikai része viszonylag szűkkörű, nem sikerült a számos cserepartner – mintegy 60 – ellenére sem jelentős gyűjteményt létrehozni. A cserepartnerek pénzügyi okokból saját kiadványaikat ugyan készségesen küldték, de nem fizettek elő az MTAK részére folyóiratokra, nem szereztek be magánkiadóknál megjelenő monográfiákat.

Az MTAK Keleti Gyűjteménye YAMACHINAK, az ELTE japán lektorának közreműködésével összeállította egy japanisztikai alapkönyvtár jegyzékét és az előfizetni kívánt folyóiratokét. Ezt a két jegyzéket Tokióban kiegészítette TOKUNAGA professzor, az egyetlen japán finn-ugor nyelvész – volt Eötvös-kollégista –, a magyar irodalom japán terjesztője.*

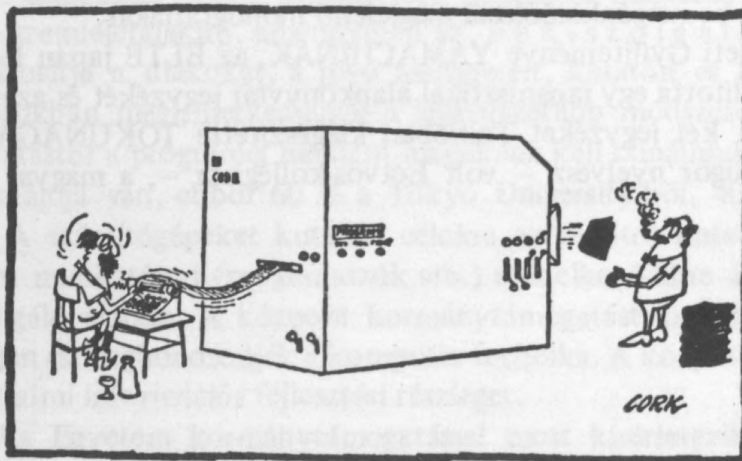
* A szerzőnek nagy segítségére voltak programjának megszervezésében TOKUNAGA professzor, TASHIRO Fumio történész (több éven keresztül dolgozott az MTA Történettudományi Intézetében) és MATSUDA professzor a Hitotsubashi egyetemről.

A személyes megbeszélések során kialakult a követendő eljárás a desiderata-jegyzékeket illetően, remény van rá, hogy az illetékes japán szervek támogatásával kiépíthető egy japanisztikai alapkönyvtár az MTAK Keleti Gyűjteménye keretében.

***

Az információ-feldolgozás Japánban rendkívül fejlett, ami a gazdasági-műszaki adatokat illeti, az elektronika jelen van a mindennapokban, de még nem hatolt be igazán a szakirodalmi információkba, a könyvtári munka automatizálásába.

A kezdetben feltett kérdés, hogy „ki fér át az oszlop résén?” átvitt értelemben úgy válaszolható meg, hogy a management-információ már igen, a szakirodalmi tájékoztatás még csak a próbálkozás stádiumában van. A japán hatékonyságot ismerve: érdemes figyelemmel kísérnünk.

(A Buch und Bibliothek humorából)